

**МАВЗУ: МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА
ЎЗБЕКИСТОНДА ИРРИГАЦИЯ СОҲАСИДА АМАЛГА
ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАР**

РЕЖА:

1. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда ирригация тизимларидаги сифат ўзгаришлари
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 17 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3672-сон қарорининг қабул қилиниши ва унда белгиланган вазифалар
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг РФ-6024-сонли “Ўзбекистон республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030-йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони ва унинг аҳамияти
4. Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030-йилларга мўлжалланган концепциясида белгиланган устувор вазифалар.
5. Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030-йилларга мўлжалланган концепциясида ТИҚХММИ

Адабиётлар рўйхати:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қишлоқ ва сув хўжалиги давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»

2018 йил 12 февралдаги ПФ-5330-сон, «Қишлоқ ва сув хўжалиги давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 17 апрелдаги ПФ-5418-сон фармонларини ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» 2018 йил 17 апрелдаги ПҚ-3672-сон қарори Президентнинг 2019 йил 9 октябрдаги “Сув ресурсларидан фойдаланиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш ва сув хўжалиги объектлари хавфсизлигини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори

“Ўзбекистон республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030-йилларга мўлжалланган концепцияси

2021 йил якуни бўйича “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” Давлат дастурида Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигига белгиланган бандларнинг ижроси

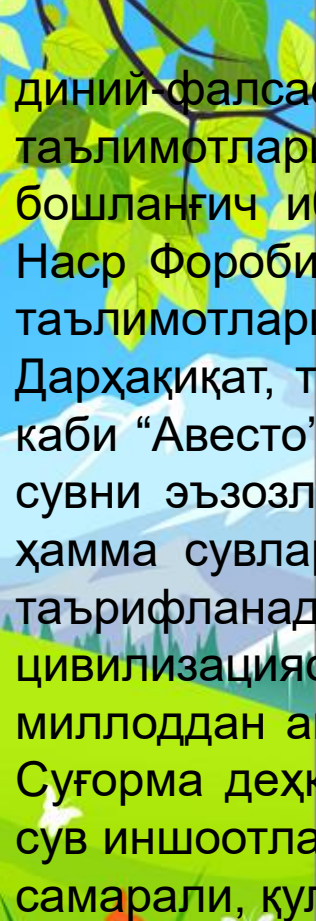
2022 йил - «Инсон кадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида Сув хўжалиги вазирлигига белгиланган вазифалар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 1 мартдаги “Қишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-144-сонли қарори

➤ Қадимги афина-юнон ёзма манбаларида Ўзбекистон ва унга қўшни мамлакатлардаги сувчилик, ўтроқ деҳқончилик воҳаларининг номлари қайд этиб ўтилган. Герадотнинг “Тарих” асарининг 3-жилди 17 бобида қадимги Хоразм давлатидаги суғорма деҳқончилик ҳақидаги маълумотлар мавжуд.

➤ Сўғдиёнанинг суғорма деҳқончилик маданиятини ўрганиш Я.Ғ.Ғуломов бошлиқ “Мохондарё” археологик гуруҳи томонидан олиб борилди. Экспедиция аъзолари томонидан Зарафшон дарёси ва Қашқадарёнинг қуйи оқимларида суғорма деҳқончилик маданияти тарихи бўйича муҳим манбалар йиғилди, жумладан, антик ва ўрта асрлар даврида умумий майдони 600 минг гектарга тенг суғорилган ва сув чиққан ерлари борлиги аниқланган. Қадимги Термизда суғорма деҳқончилик маданияти тарихини ўрганишга қаратилган илмий-изланишлар Д.Д.Букинич томонидан амалга оширилган. Бу тадқиқотлар натижалари муаллифнинг қатор асарларида ўз аксини топди. Археолог Б.А.Латинин томонидан олиб борилган тадқиқотлар

Сув цивилизацияси ҳақидаги дастлабки диний-фалсафий қарашларда, қадимги ва ўрта асрлардаги мутафаккирлар таълимотларида ҳам табиатнинг тўрт унсури табиий воқеликни тушунишнинг бошланғич ибтидоси бўлиб хизмат қилган. Абу Абдуллоҳ ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Сино ва Алишер Навоий таълимотларида тўрт унсур табиатнинг негизлари деб ҳисобланган. Дарҳақиқат, тўрт унсур – “чор унсур” ҳақидаги қарашлар қатор жаҳон динлари каби “Авесто” да ҳам мавжудлигини кўрамиз. “Авесто” да ҳаёт манбаи бўлган сувни эъзозлаш ва қадрлашга алоҳида эътибор берилади. Амударё сувлари ҳамма сувлардан улуғ, муқаддас ҳисобланиб, “сувлар устидаги сувлар” деб таърифланади. Марказий Осиё ва Ватанимиз ҳудудида вужудга келган сув цивилизацияси учун асос бўлган суғорма деҳқончилик маданияти шаклланиши миллоддан аввалги I минг йилликлардан бошлаб янги даражага кўтарилган. Суғорма деҳқончиликка ўтиш одамларни янгича ва ўзлари учун қулай бўлган сув иншоотларидан фойдаланишга ёрдам берган ва деҳқончилик юмушларида самарали, қулай меҳнат усуллари яратилишига замин бўлган.

Амударё ва Зарафшоннинг бир қисм сувини олиш учун уларнинг баланд қирғоклари тагидан (лаҳм) тонеллар, дарё сувлари сатҳидан баланд ерларни суғориш учун эрамизнинг бошларидаёқ сув кўтариш иншоотлари - чиғирлар қурилган. Фарғона водийсида тезоқар сувлар оқими "сепоя", "чорпоя" ва "лабигардон каби иншоотлар ёрдамида бошқарилган. Аҳмад ал-Фарғонийнинг сув илми - гидрология фани тараққиётидаги ўрни беқиёс. Унинг Нил дарёсида қурилган сув сатҳини ўлчаш куриямаси “Микрос ан Нил”и

Суғориш тизимининг шаклланиши VII-XIV асрларга келиб янада жадаллашди. Мовароуннаҳрда IX-XII асрларда мустақил давлатларнинг ташкил топиши ирригация тизимининг такомиллашишида муҳим роль ўйнаган. Ушбу даврга келиб ирригация соҳасида аҳамиятга молик ютуқларга эришилди ва улар турли конструкциядаги гидроиншоотларни яратишга муваффақ бўлди:

Тўсиқ аҳамиятига эга бўлган гидротехник иншоотлар:

а)
Хонбанди
(X аср),
Ғиштбанд
(XII аср) ва
бошқалар;

б) тўғон -
Тўсинсой
(Нурота
тоғининг
жанубида);

Тўплаш ва сақлаш аҳамиятига эга бўлган гидротехник иншоотлар: ҳовуз; қулфакли ҳовуз;

дошқоқ;
сардобалар;

Коризлар, улар тупроқ юзасида кўтарилаётган буғнинг миқдори каби маълумотлар ёрдамида бунёд этилган

Республикамыз ху­дудида иқлими кон­тенентал бўлиб, аксарият қисми қурғоқчил (арид), ўртача йиллик ёғингарчилик 100 дан 200 мм орасида бўлади, бу эса буғланиш даражасидан паст. Те­кислик ва тоғ этак­ларида кучли қу­руқ ва ис­сиқ ша­моллар э­сиб э­ро­зия­ни вужудга келти­ра­ди.

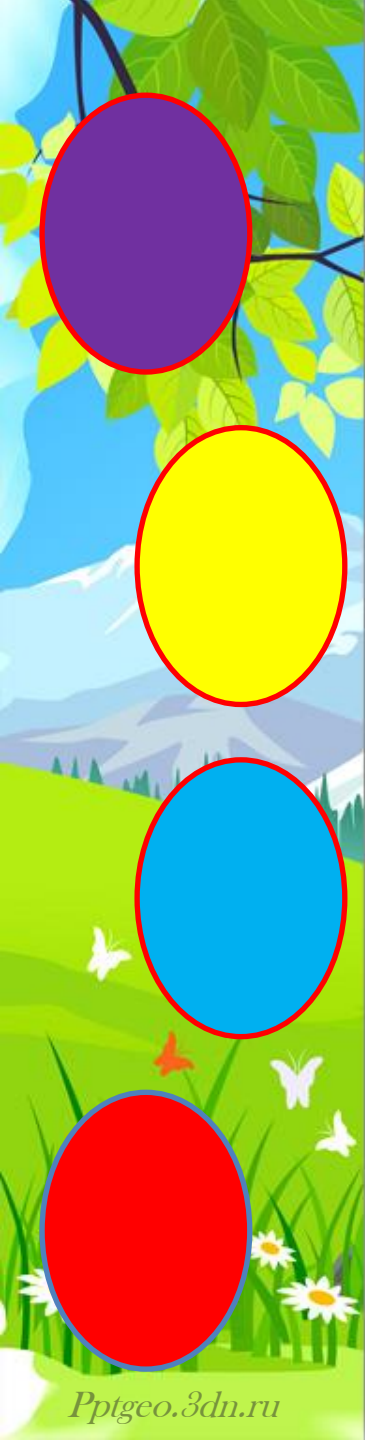
Асрлар да­вомида шундай шароитда деҳқончилик қилиб келган ота-боболаримизнинг суғорма деҳқончилик анъаналарига ўз даврининг ин­но­ва­ци­он ғояларини тад­биқ этишни та­биий шароитлар тақозо этиши иррига­ция соҳасидаги етук ва билимли мута­хас­сис­ларга талабни келтириб чиқарган.

Бугунги кунда 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида режалаштирилган вазифаларни ҳаётга татбиқ этиш бўйича сув цивилизацияси анъаналарини тиклаш ва бу борадаги ҳаракатлар самарасини ошириш бўйича кенг миқёсда чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Ушбу йўналишда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг 2018 йил 17 апрелдаги «Қишлоқ ва сув хўжалиги давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони муҳим аҳамиятга молик ҳужжатдир. Сувни сарфлаш, ундан фойдаланиш кўпайиб бораётган аҳоли сони ва эҳтиёжига қараб ўсаяпти. Бу эса, ўз навбатида, Республикамиз илмий-тадқиқот марказлари олимлари, ирригаторлари, мутахассислар, мироблар томонидан ишлаб чиққан тавсиялари асосида Ўзбекистон фармонида қайд этилганидек, сувни тежайдиган илғор технологиялар, жумладан, томчилатиб ва ёмғирлатиб суғориш тизимлари қўлланилишини тезлаштириш, гидротехника иншоотларини эксплуатация ва реконструкция қилиш бўйича ишларни ташкил этишга кечиктирмай киришиш лозимлигини тақозо этади.

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини 2020-2030 йилларда ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида» қарорида таъкидланганидек, БМТ таснифига кўра, Ўзбекистон сув тақчиллигини бошидан кечираётган мамлакатлар қаторига киради, республика сув¹

Ўзбекистон мустақилликнинг илк йилларидан бошлаб инқироз оқибатларини юмшатишга ҳаракат қилиб келинмоқда, сув цивилизацияси анъаналари ва инновациялари уйғунлигини таъминлашда тежамкор технологияларни жорий этиш бўйича амалга оширилаётган ишларга катта аҳамият берилгани ушбу соҳа амалиётида муҳим аҳамият касб этамоқда. Жумладан, XX аср 80 йилларга нисбатан пахта майдонлари қарийб 50 фоизга, шоли майдонлари эса 75 фоизга қисқартирилди. Ҳар йили 5 минг км. дан ортиқ суғориш, 12 минг км коллектор-дренаж, 50 минг км ариқ тармоқлари тозаланаётган бўлса, 200 км. дан ортиқ каналлар, 30 км лоток ва 500 км коллектор тармоқлари, 400 дан ортиқ гидротехник иншоотлар ва бошқа кўпгина¹

2017-2020 йилларда бажарилган ишлар

1 380 км ирригация тизими каналлари ва 212 та гидротехника иншооти, 319 км лотокли суғориш тармоқлари, 3 474 км коллектор-дренаж тармоқлари ва 556 та гидротехника иншооти, 46 та насос станция, 265 та вертикал дренаж қудуқлар реконструкция қилинди ва қурилди. Шунингдек, 44 508 км коллектор-дренаж, 1 766 та вертикал-дренаж қудуқ, 36 та насос станциялари ва бошқа сув хўжалиги объектлари таъмирланди ва тикланди, 58 688 гектар майдонда томчилатиб суғориш технологиялари жорий қилинди.

2020 йил давомида 835,5 минг гектар суғориладиган майдонларнинг сув таъминоти, 897,5 минг гектар суғориладиган майдонларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланди;

ўртача ва кучли шўрланган майдон 81,5 минг гектарга, ер ости сувлари майдонлари 202 минг гектарга;

48 минг гектар ер майдонлари қайта фойдаланишга киритилди;

сув ресурсларини бошқариш ва улардан оқилона фойдаланиш;

сув хўжалиги объектларини лойиҳалаш;

давлат экспертизасидан ўтказиш, қуриш ва реконструкция қилиш;

сув омборлари ва бошқа йирик сув хўжалиги иншоотларининг хавфсизлигини таъминлаш;

соҳани бошқариш тизимини янада такомиллаштириш бегилаб олинди;

Аксарият сув хўжалиги объектларидан фойдаланиш муддати 30-40 йилдан ортган, уларнинг техник ишонччилик даражаси пасаймоқда.

Объектларни лойиҳалашга ҳолис хорижий экспертларни жалб қилиш илғор хорижий тажрибани жорий қилиш талаб этилади.

Ўтган давр оралиғида иқлим ўзгариши ва бошқа антропоген таъсирлар оқибатида Амударё, Сирдарё, Зарафшон ва шу каби йирик дарёлар шаклланадиган музликлар ўртача 30 фоизга қисқариб, дарёларнинг сувлилик даражаси пасаймоқда.

Глобал иқлим ўзгариши, шунингдек, трансчегаравий сувдан фойдаланиш муаммолари туфайли йиллик олинаётган сув белгиланган лимитига нисбатан ўртача 20 фоизга қисқарган. Бугунга келиб Ўзбекистон аҳолиси эса 34 миллион кишидан ошди, аҳоли жон бошига ўртача 1 500 м³ сув тўғри келмоқда. 2030 йилгача аҳоли сони 39 млн нафаргача кўпайиб, бу кўрсаткич 1 250 м³ га тушиб кетиши мумкин. Бу шароитда республика аҳолисининг ичимлик сувига бўлган талаби 2,3 миллиард куб метрдан 3,0 миллиард куб метрга етиши кутилмоқда. Шунингдек, саноат ва энергетика соҳалари фаол ривожланиб, йиллик сув истеъмоли 1,9 миллиард куб метрдан 2030 йилга бориб 3,5 миллиард куб метрга етади.

Бундан кўриниб турибдики, аҳоли ва иқтисодиёт тармоқларини сув билан таъминлаш учун қишлоқ хўжалигига ажратилган сувнинг улушидан камаяди. Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепциясида сув хўжалигини 2030 йилгача ривожлантиришнинг 11 та устувор йўналишлари белгиланган. Ушбу устувор йўналишларни амалга ошириш орқали мамлакатимизнинг барча иқтисодиёт тармоқларини сув билан кафолатли таъминлаб сув хавфсизлигига эришиш кўзда тутилган.

Сув омборлари ва бошқа йирик сув хўжалиги объектларининг ишончли ва бехатар ишлашини назорат қилишда идоралараро ҳамкорлик тизими самарали йўлга қўйилмаган. Оқибатда кейинги йилларда айрим сув хўжалиги объектларида техноген вазиятлар кузатилмоқда.

Глобал иқлим ўзгариши натижасида сув ресурслари йилдан-йилга камаймоқда. Сув ресурсларини самарали бошқариш ва оқилона фойдаланиш бўйича кўрилаётган чораларга қарамасдан сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий қилинган майдонлар улуши паст бўлиб, бир гектар майдонга сарфланадиган сув миқдори юқорилигича қолмоқда.

Сув ресурсларини бошқариш ва ҳисобга олишда рақамли технологиялардан фойдаланиш, соҳага бозор тамойилларини, шунингдек, давлат-хусусий шериклик механизмини жорий қилиш бўйича етарли чоралар кўрилмаяпти.

Соҳа бўйича илмий-тадқиқот ва лойиҳа-конструкторлик ишлари салмоғи паст бўлиб, уларнинг натижаларини, шунингдек, инновацион ишланмаларни жорий қилиш, қуйи поғона ходимларининг малакасини ошириш тизимли йўлга қўйилмаган.

- сув ресурсларини бошқариш ва ҳисобини юритиш соҳасида ягона сиёсатни амалга ошириш,
- сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш,
- сувларнинг зарарли таъсирини олдини олиш ва бартараф этиш
- соҳасида давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда бошқа ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш;

Республика аҳолиси, иқтисодиёт тармоқлари ва атроф-муҳитнинг сувга бўлган муттасил ошиб бораётган эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароитларни яратиш,

- сув ресурсларини самарали бошқариш ва фойдаланишни таъминлаш ва бошқалар

Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш сув хўжалигида бозор иқтисодиёти тамойиллари, давлат-хусусий шериклик механизми ва ауцорсингни жорий қилиш;

лойиҳа-қидирув, экспертиза ва қурилиш ишларини сифатли ташкил қилиш, сув хўжалиги объектларини модернизациялаш ва ривожлантириш, ишончли ва хавфсиз ишлашнинг таъминлаш, тоифаланган сув хўжалиги объектларини лойиҳалаш ва экспертиза қилиш ишларига хорижий мутахассисларини жалб қилиш;

ҳар бир лойиҳанинг иқтисодий самарадорлиги ва объектнинг хавфсизлигини аниқ кўрсаткич ва мезонлар асосида чуқур таҳлил қилиш орқали устувор лойиҳаларни белгилаш ва амалга ошириш;

сув хўжалиги соҳасида ресурстежамкор технологиялар, замонавий қурилиш материаллари, илғор хорижий тажрибаларни кенг қўллаш;

сув хўжалиги объектларини бошқариш, сувнинг ҳисоби ва ҳисоботини юритиш ҳамда тегишли маълумотлар базасини шакллантиришда рақамли иқтисодиёт соҳасидаги илғор ишланма ва технологияларни жорий қилиш;

сув хўжалиги соҳасидаги мутахассислар малакасини оширишни тизимли ташкил этиш, сув хўжалиги ташкилотлари билан таълим ва илмий муассасалар ўртасидаги интеграцияни кучайтириш, фан ва техника ютуқларини амалиётга жорий этиш;

трансчегаравий сув ресурсларини бошқариш ва улардан фойдаланиш бўйича давлатлараро муносабатларни ривожлантириш, хорижий инвестициялар ва техник кўмак маблағларини (грантлар) жалб қилиш, шунингдек, сув хўжалиги соҳасидаги халқаро ташкилотлар фаолиятида фаол иштирок этиш.

Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги

Сув хўжалиги соҳасидаги лойиҳаларни амалга ошириш агентлиги
Жаҳон банки лойиҳаларни амалга ошириш гуруҳи,

Осиё тараққиёт банки лойиҳаларни амалга ошириш гуруҳи ва Араб
мувофиқлаштириш гуруҳлари лойиҳаларини амалга ошириш гуруҳи
негизида:

Сув хўжалигида капитал қурилиш лойиҳаларини амалга ошириш
агентлиги;

Сув хўжалигида хорижий инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш
агентлиги;

б) туман (Қувасой шаҳар) ирригация бўлимларини туман (Қувасой
шаҳар) сув хўжалиги бўлимлари ташкил этилди.

Сўнги беш йилда юртимизда 643 минг гектар майдонда тежамкор технологиялар жорий қилинди. Шундан томчилатиб суғориш – 309 минг гектар, ёмғирлатиб суғориш – 15 минг гектар, дискрет суғориш (пульсар) – 11 минг гектар ҳамда 99 минг гектар – бошқа суғориш тизимларидан иборат. Бундан ташқари, 209 минг гектар лазерли ускуна ёрдамида текисланган.

Ўтган 2021 йилнинг ўзида сувни тежайдиган технологиялар 433 минг гектар майдонда жорий этилди ва уларнинг умумий кўрсаткичи суғориладиган майдонларнинг 17 фоизига етди.

2020 йил 10 июнда Ўзбекистон Республикаси Президентининг RF-6024-sonли “Ўзбекистон республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030-йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони қабул қилинди.

Томчилатиб суғориш

